

СЕРГІЙ ДЕМБІЦЬКИЙ,

*доктор соціологічних наук, заступник директора Інституту соціології
НАНУ (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)*

SERHII DEMBITSKYI,

*Doctor of Sciences in Sociology, Deputy Director, Institute of Sociology, National
Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)*

sociotest.solution@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-7958-3557

Загальні установки щодо держави загального добробуту: концепт та особливості вимірювання¹

У класичному розумінні (Т. Маршал) держава загального добробуту — це будь-яка держава, в якій існує розширене державне законодавство, спрямоване на забезпечення підтримки та послуг, призначених для покращення якості життя людей. Ключовими сферами такого державного втручання є охорона здоров'я, освіта, економічні гарантії, житлове та соціальне забезпечення [The Harper Collins, 1991: pp. 552–553]. Держава загального добробуту (як вияв соціального лібералізму) є однією із ключових складових сучасного лібералізму поряд із принципами індивідуальності (individuality), позитивної свободи та економічного управління (economic management) [Heywood, 2017: pp. 48–56].

І хоча сучасні ліберальні держави становлять «єдину родину» західних розвинених країн, їх також можна розділити за відмінними категоріями. Спираючись на погляди сучасного дослідника держав загального добробуту І. Еспін-Андерсена, такі держави можна розрізнити принаймні як три типи режимів з огляду на особливості соціальних прав та соціальної стратифікації у них: ліберальні (наприклад, США, Канада та Австралія), корпоративістські (наприклад, Австрія, Франція, Німеччина та Італія) та соціально-демократичні (наприклад, скандинавські країни) [Esping-Andersen, 2006: pp. 167–169]. У цьому значенні соціальні права становлять класичне концептуальне ядро до розуміння держави загального добробуту, а соціальна стратифікація розкриває принципові аспекти державної активності, взаємопов'язаної з ринковими відносинами та роллю сім'ї у соціальному забезпеченні (в розумінні соціальної структури, до якої тяжіють такі держави).

1 Автор хоче висловити подяку компаніям Кантар Україна та Соціологічна група «Рейтинг», а також програмі «Стійка Україна», які допомогли на волонтерських засадах зібрати емпіричний матеріал, без якого підготовка цієї публікації унеможливилась би.

Цитування: Дембіцький, С. (2022). Загальні установки щодо держави загального добробуту: концепт та особливості вимірювання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 5–24, <https://doi.org/10.15407/sociology2022.03.005>.

Незважаючи на свій статус молодого демократичної країни, Україну слід розглядати саме в термінах держави загального добробуту. По-перше, вітчизняне законодавство¹ дає усі підстави ствердно відповісти про наявність правових гарантій у сфері соціального забезпечення українського населення. По-друге, окремі порівняльні дослідження (наприклад, Європейське соціальне дослідження та Міжнародне соціальне дослідження) емпірично демонструють збіжність соціальної структури українського суспільства із соціальними структурами як європейських постсоціалістичних країн, так і окремих розвинених західних країн за об'єктивними показниками [Симончук, 2018: сс. 122–125], а також позитивні зміни у відповідних оцінках населення [Симончук, 2020: сс. 211–214]. Окремим аргументом щодо віднесення України до держав загального добробуту є розширення типології режимів, запропонованої Г. Еспін-Андерсеном, за рахунок колишніх комуністичних країн Європи [Andrebeta, 2001: pp. 341–342].

З огляду на це в нас є підстави говорити про актуальність проведення в Україні досліджень громадської думки, спрямованих на вивчення установок (в англомовних роботах — attitudes) щодо держави загального добробуту. Відповідна категорія наукових розвідок є головним напрямом соціологічного оцінювання розвинених держав. Власне, в західній соціології не згадуються установки суто щодо держави, натомість йдеться саме про установки щодо держави загального добробуту².

Вимірювання установок щодо держави загального добробуту у сучасних західних суспільствах³

Зазвичай дослідники застосовують комплексний підхід до вимірювання установок щодо держави загального добробуту, тобто звертаються одразу до

1 Показовим прикладом тут є «Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів», ухвалений Міністерством праці та соціальної політики ще в червні 2002 року. Мета його розроблення полягає у забезпеченні соціальних прав та гарантій, визначених Конституцією України. А до сфер відповідного регулювання належать доходи населення, соціальне обслуговування, житлово-комунальне обслуговування, охорона здоров'я, соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей тощо [Державний класифікатор, 2002]. Іншими прикладами є законодавство про соціальне страхування [Основи законодавства України, 1998], соціальні послуги [Закон України Про соціальні послуги, 2019], охорону здоров'я [Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я, 1993] тощо. Нарешті, статус держави загального добробуту закріплений у Конституції України (статті 46–56) [Конституція України, 1996].

2 Огляд відповідної літератури буде здійснений далі. Тут як показовий приклад ми можемо навести колективну монографію за редакцією Г. Ервасті, Й. Андерсена, Т. Фридберга та К. Рингдала, в якій розглянуто різноманітні аспекти дослідження установок щодо держави загального добробуту [The Future of the Welfare State, 2012].

3 У цьому випадку ми звертаємося до тих праць, що використовують кількісну методологію та залишаємо поза увагою якісні напрацювання, що, безумовно, мають цінність для побудови ширшого та комплексного методологічного бачення. До таких, наприклад, слід віднести фокус-групові обговорення [Goerres, Prinzen, 2012] та деліберативні форуми [Zimmermann, Neuer, Mau, 2018; Taylor-Gooby, Chung, Leruth, 2018].

кількох її вимірів. При цьому такі підходи демонструють різний баланс між апіорністю та апостеріорністю. Апіорність у нашому випадку ми розуміємо як тяжіння до наперед визначеної концептуальної моделі, навіть якщо не всі її елементи мають емпіричне втілення у дослідницькому інструментарії. Своєю чергою, апостеріорність позначає вихід на ті виміри держави загального добробуту, які фігурують серед емпіричних індикаторів, застосованих у конкретному дослідженні.

Прикладом підходу зі значним ухилом в апіорність розуміння вимірів держави загального добробуту є праця Ф. Роосма, Дж. Гелісена та В. ван Ооршота, в якій запропоновано сім послідовних вимірів [Roosma, Gelissen, Oorschot, 2013]: 1) так звана суміш добробуту (welfare mix), що додатково до держави передбачає інші пов'язані з нею перерозподільні інститути — ринок, громадянське суспільство та сім'ю; 2) цілі держави, що визначають її політику загального добробуту; 3) розмах — сфери соціального життя, в яких держава повинна здійснювати перерозподіл; 4) ступінь — наскільки сильним має бути перерозподіл у вказаних вище сферах; 5) перерозподільний дизайн, що передбачає відповіді на питання про те, хто платить, чому, скільки та за яких умов; 6) процес реалізації та ефективність процедур перерозподілу; 7) наслідки — установки щодо запланованих та незапланованих результатів функціонування держави загального добробуту.

Іншим дослідженням, що також схиляється у бік апіорного розуміння, є праця Г.-Ю. Андреса та Т. Гаена. Вони називають чотири виміри, емпірично досліджуючи лише перший [Andress, Heien, 2001]: 1) агрегований, або рівень функціонування (режимів) держави загального добробуту; 2) засоби держави загального добробуту (інститути, програми, актори); 3) очікувані та неочікувані ефекти держави загального добробуту; 4) фінансування держави загального добробуту.

Апостеріорні підходи зазвичай є менш деталізованими. До найпоширеніших аспектів розгляду держави загального добробуту у відповідних працях, зокрема, належать:

- установки загального політичного та соціального характеру (позиція на шкалі між крайніми лівими та правими ідеологічними поглядами, загальна підтримка сервісів держави загального добробуту) [Kulmin, 2007: p. 364–365; Goossen, 2020: p. 457; Eger, Breznau, 2017: p. 447];
- установки щодо перерозподілу прибутків і, відповідно, стягнення податків з метою їх збільшення задля поглиблення соціальних сервісів [Eger, Breznau, 2017: p. 446; Hasenfeld, Rafferty, 1989: pp. 1033–1034; Hjern, Schnabe, 2012: p. 351; Kulmin, 2007: p. 365];
- розмах, бажана роль держави загального добробуту (за що вона повинна відповідати?) та ступінь (якою мірою вона має відповідати?) її втручання до життя суспільства [Bean, Papadakis, 1998; Hasenfeld, Rafferty, 1989: pp. 1033–1034; Naumann, Buss, Bähr, 2015: p. 86; Kulmin, 2007: pp. 365–367];
- оцінка функціонування держави загального добробуту (наскільки ефективною вона є?) [Roosma, Oorschot, Gelissen, 2014; Kulmin, 2007: p. 367–368].

Прикладом апостеріорного, але доволі деталізованого підходу є концептуалізація індикаторів, представлена у праці Г. Ервасті, Й. Андерсена та К. Рингдала. Ґрунтуючись на даних 4-ї хвилі Європейського соціального дослідження, вони запропонували каузальну модель вимірів держави загального добробуту [Ervasti, Andersen, Ringdal, 2012: p. 9], що включає: 1) економічну ситуацію та соціодемографічні чинники; 2) ризики та ресурси, а також інституційну схему; 3) передумови (predispositions) — довіру до інститутів, міжособистісну довіру, переконання та соціальні цінності; 4) власне установки (розмах та ступінь, податки та фінансування, альтернативні моделі, шляхи забезпечення послуг, цільові групи, або реципієнти); 5) оцінки виконання завдань, економічних наслідків, моральних та соціальних наслідків.

Отже, існує доволі багато концептуалізацій того, що таке установки щодо держави загального добробуту, а також якими засобами їх слід фіксувати в емпіричних соціологічних дослідженнях. Разом із тим не можна сказати, що вони доволі узгоджені та існує якийсь домінантний підхід до вимірювання вказаного феномену. З цієї точки зору, подальші розроблення є цілком виправданими, особливо якщо вони стосуються тих аспектів, яким не приділяли достатньої уваги.

Загальні установки щодо держави загального добробуту: мотивація вивчення та конструкт вимірювання

У нашій роботі ми зосереджуємося на особливостях вимірювання загальних установок щодо держави загального добробуту. Останні ми розглядаємо як фонове ставлення громадян до своєї країни. Таке фонове ставлення формується як відповідь на спостереження та оцінку результатів функціонування різноманітних державних інститутів. Водночас сформовані загальні установки щодо держави загального добробуту стають окремим аспектом реальності (в значенні одного з дискурсивних елементів¹), який є вихідним пунктом оцінки нових результатів функціонування інституційних об'єктів у державі.

Актуальність вивчення цього аспекту установок щодо держави загального добробуту зумовлюється його соціальною силою, що, як ми вважаємо, веде до формування стійких стереотипів оцінювання власної держави. Ці стереотипи чинять певний підважувальний вплив на соціальний капітал усередині країни [Общество без доверия, 2014], можуть послаблювати демократичну політичну культуру [Дембіцький, 2019, сс. 134–158] або віру в можливість ліберальної держави виконувати свої ключові завдання [Дембіцький, 2020, сс. 195–208].

Крім цього, не можна сказати, що такі фонові установки, або стереотипні оцінки є частиною концептуалізації сучасних західних авторів. Теоретично найближчою до цього аспекту є праця, в якій розглядається оцінка функціонування держави загального добробуту [Roosma, Oorschot, Gelissen, 2014]. Але вона сфокусована на партикулярних сферах такого оцінювання (досягнуті стандарти життя окремих категорій населення, можливості у забезпеченні пев-

1 Дискурс ми розуміємо як особливий спосіб спілкування і розуміння навколишнього світу [Филлипс, Йоргенсен, 2008: с. 18].

них потреб, стан інститутів соціального забезпечення тощо) й не має стосунку до загальних, або фонових уявлень. Натомість у праці С. Калміна взагалі сказано, що питання сприйняття та оцінки ефективності держави загального добробуту не стало об'єктом ретельного вивчення в межах опитувань громадської думки [Kulmin, 2007: p. 367].

Отже, завданням нашої статті є заповнення зазначеної прогалини. Це, своєю чергою, передбачає розгляд теоретичного конструкту, який фіксує феномен основних установок щодо держави загального добробуту, оцінку характеристик відповідної методики вимірювання та особливостей її емпіричного використання, а також аналіз взаємозв'язків цих установок з індикаторами, які висвітлюють феномени, що потенційно є концептуально близькими до об'єкта дослідження.

Конструкт загальних установок щодо держави загального добробуту. Враховуючи гіпотезу про фоновий характер загальних установок щодо держави загального добробуту, ми включили до їх складу кожен часовий вимір: минуле, сучасність, майбутнє. При цьому кількісно акцент був зроблений на поточній ситуації, оскільки результати методики мають базуватися переважно на громадській думці щодо актуального стану справ. Отже, для установок щодо минулого та майбутнього власної держави було сформульовано по одному індикатору, а для установок щодо сучасного стану справ — три (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Складові теоретичного конструкту загальних установок
щодо держави загального добробуту та відповідні емпіричні індикатори**

Складові теоретичного конструкту	Емпіричні індикатори
Оцінка ефективності держави	Як Ви оцінюєте ефективність української держави на цьому етапі?
Оцінка майбутнього держави	Що ви думаєте про майбутнє України?
Оцінка умов життя	Якими, на Ваш погляд, є умови життя в Україні для більшості населення?
Оцінка історичних здобутків держави	Що Ви скажете про досягнення та невдачі України, починаючи з 1991 року і до сьогоднішнього дня?
Оцінка поточних подій у країні	Якою мірою Ви задоволені подіями, що відбуваються в нашій країні зараз?

З повним варіантом методики Ви можете ознайомитися в Додатку 1.

Ми виходили з того, що перелічені індикатори охоплюють різні смислові аспекти ставлення до власної держави, але водночас мають стосунок до єдиного феномену, а отже виконують взаємодоповняльну роль в контексті процедури соціологічного вимірювання. З метою перевірки цього припущення було спроектовано та проведено низку емпіричних досліджень.

За назву відповідної методики було обрано «GSR-5»¹. Враховуючи, що фонове ставлення до держави має безпосереднє стосунок до домінуючого дискурсу, з позиції якого індивід робить оцінки за вказаними емпіричними індикаторами, за своїм типом методика «GSR-5» є шкалою [Дембіцький, 2019, сс. 268–270], що робить пріоритетним використання валідазації із застосуванням конфірматорного факторного аналізу.

Методи дослідження

Дизайн. Ми спираємося на дані чотирьох крос-секційних досліджень: онлайн опитування Кантар Україна (грудень 2020), опитування естонсько-українського проекту «Стійка Україна» серед жителів великих міст Півдня та Сходу України (травень 2021), соціологічний моніторинг «Українське суспільство» Інституту соціології НАН України (листопад 2021), телефонне опитування Соціологічної групи «Рейтинг» (травень 2022). Характеристики опитувань наведені нижче (див. табл. 2).

Таблиця 2

Характеристики опитувань, результати яких використані для валідазації шкали «GSR-5»*

Організація	Метод збирання даних, охоплення	N	Жінки	Чоловіки	Середній вік
Кантар Україна	CAWI, онлайн панель, що повторює структуру міського населення віком від 18 до 55 років	1070	52,3%	47,7%	48,8
Стійка Україна	F2F або самозаповнення, доросле населення Сум, Харкова, Северодонецька / Лисичанська, Маріуполя, Запоріжжя, Миколаєва, Херсону, Одеси	3205	55,4%	44,6%	47,9
ІС НАНУ	Самозаповнення, репрезентативне опитування дорослого населення України	1800	54,8%	45,2%	47,8
СГ Рейтинг	САТІ, репрезентативне опитування дорослого населення України (використано демографічні параметри дорослого населення, що фіксувалися напередодні війни)	2000	50,7%	49,3%	44,8

* Гендерні та вікові параметри наведено до зважування.

1 Від словосполучення «узагальнена державна реальність», або англійського — «generalized state reality».

Інструмент. Окремо слід спинитися на опрацюванні результатів застосування шкали «GSR-5». З метою агрегації даних використано такий підхід: 1) перевірка факторної валідності; 2) за умови успішності першого етапу розрахунок значень латентної змінної; 3) визначення критеріальних рівнів у розподілі значень латентної змінної та виокремлення відповідних груп респондентів.

Для перевірки конструктивної валідності використано широкий набір індикаторів щодо оцінок економічної ситуації, діяльності Президента, показників аномії (шкала аномії Макклоскі та Шаар) та сприйняття цинізму (шкала цинізму з Мінесотського багатофазного опитувальника особистості) у суспільстві, рівня довіри до соціальних інститутів (поліції, прокуратури, судів, Президента, Верховної Ради, уряду, місцевих органів влади), самооцінки соціального статусу, локусу контролю та різних аспектів задоволеності життям, соціального самопочуття (соціологічний тест «Інтегральний індекс соціального самопочуття — 20», скорочено — ІСС-20), стану здоров'я, матеріального рівня життя.

Також з метою перевірки впливу чинника соціальної бажаності у відповідях застосовано шкалу брехні з Мінесотського багатофазного опитувальника особистості.

Статистичний аналіз. Факторну валідність перевірено на підставі результатів конфірмаційного факторного аналізу (Confirmatory Factor Analysis — CFA) з використанням методу діагонально зважених найменших квадратів (Diagonally Weighted Least Squares — DWLS). Якість факторних моделей оцінювали на підставі значень таких показників: χ^2 ; середньоквадратична похибка апроксимації (RMSEA); порівняльний індекс відповідності (CFI); індекс Такера — Левіна (TLI). За прийнятні граничні значення було прийнято: відношення значення χ^2 до ступенів свободи (DF) менш ніж 5; RMSEA < 0,05; (CFI, TLI) > 0,95.

Для обґрунтування критеріальної валідності використано критерій незалежності χ^2 .

Конструктну валідність оцінювали засобами кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта кореляції Пірсона.

Для опрацювання даних та статистичного аналізу використано мову програмування R (версія 4.0.1, бібліотеки «lavaan» для проведення CFA, «psych» для кореляційного аналізу).

Результати дослідження

Факторна валідність, значення латентної змінної та критеріальні рівні. Оскільки варіанти відповіді за кожним з індикаторів методики «GSR-5» передбачали опцію «Важко сказати», не всі спостереження могли бути використані в аналізі. Щоб збільшити кількість респондентів, відповіді яких можна використати в аналізі, для тих з них, хто дав не більш як дві відповіді «Важко сказати», були обраховані округлені до цілого середні значення за тими індикаторами, які отримали змістовні відповіді. Це дало змогу замінити відповіді «Важко сказати» на відповідні (залежно від індикатора) позитивні, проміжні або негативні відповіді. Водночас респонденти, які обрали варіант відповіді «Важко сказати» за трьома й більше індикаторами, були виключені з аналізу.

Показники факторної валідності «GSR-5» є повністю прийнятними в усіх проведених опитуваннях (див. табл. 3). Слід зазначити, що в опитуваннях із використанням самозаповнення або комбінованого методу (самозаповнення або F2F залежно від ситуації) показники є дещо нижчими, але не гіршими за визначені рівні.

Таблиця 3

Результати оцінювання факторної валідності «GSR-5»

Показник	Кантар	Сійка Україна	ІС НАНУ	СГ Рейтинг
<i>N</i>	1042	3082	1647	1958
χ^2	7,8	22,8	20,3	5,0
<i>df</i>	5	5	5	5
χ^2 / df	1,6	4,6	4,1	1,0
<i>p</i> -value	0,17	0,00	0,001	0,41
RMSEA	0,02	0,03	0,04	0,002
CFI	0,99	0,99	0,99	1,0
TLI	0,99	0,99	0,99	1,0

З огляду на успішні результати факторної валідації, є достатні підстави використовувати значення латентної змінної, що базуються на відповідях респондентів за всіма п'ятьма індикаторами методики.

Доцільним також є категоризація респондента на базі цих значень. По-перше, це дасть змогу виокремити якісні категорії респондентів, а отже, краще описати стан українського суспільства (за самими значеннями латентної змінної зробити це доволі проблематично). По-друге, порівняти результати різних досліджень, бо в кожному масиві будуть специфічні факторні навантаження, що ускладнює порівняння «сирих» значень латентних змінних.

Для такого виокремлення критеріальних рівнів використано підхід ідеальних типів [Дембіцький, 2019, с. 274]. У цьому випадку він полягає у розрахунку медіанних значень латентної змінної для наперед визначених профілів респондентів, що відповідають ідеальному типу. Ці медіанні значення й використовуються як критеріальні рівні, що розділять різні категорії респондентів в контексті їх загальної установки щодо держави загального добробуту.

Ці критеріальні рівні визначаються такими профілями відповідей: 1) за трьома індикаторами фіксуються негативні відповіді, а за двома індикаторами фіксуються проміжні відповіді; 2) за одним індикатором фіксується негативна відповідь, а за чотирма індикаторами фіксуються помірні відповіді; 3) за чотирма індикаторами фіксуються помірні відповіді, а ще за одним індикатором фіксується позитивна відповідь; 4) за двома індикаторами фіксуються проміжні відповіді, а за трьома індикаторами фіксується позитивна відповідь. Запропоновані профілі багато в чому базуються на суб'єктивних міркуваннях автора й у подальшому можуть бути покращені.

Ці чотири точки у розподілі значень латентної змінної формують п'ять інтервалів, що визначають п'ять соціальних груп з точки зору їх загальної установки щодо держави загального добробуту:

- 1) виразно негативна — від найменшого значення до першого критеріального рівня (без його включення у цей інтервал);
- 2) помірно негативна — від першого критеріального рівня до другого критеріального рівня (в цей інтервал включається лише перший критеріальний рівень);
- 3) проміжна — від другого до третього критеріального рівня (обидва критеріальні рівні включаються в цей інтервал);
- 4) помірно позитивна — від третього до четвертого критеріального рівня (в цей інтервал включається лише в четвертий критеріальний рівень);
- 5) виразно позитивна — від четвертого критеріального рівня (без його включення у цей інтервал) до максимального значення.

Критеріальна валідність. Розглядаючи критеріальну валідність як очікувану мінливість результатів вимірювання у зв'язку з незалежним фактором, що об'єктивно справляє вплив на досліджуване явище, ми отримали можливість перевірити зміни результатів тесту «GSR-5» до та після початку війни російської федерації проти України. Оскільки після початку війни відбулися безпрецедентні зсуви в показниках громадської думки (про це, зокрема, свідчать опитування Соціологічної групи «Рейтинг», які проводилися майже з початку війни¹), вони мали проявити себе і в такому її аспекті, як ставлення до власної держави.

Враховуючи високі показники факторної валідності, для порівняння показників «GSR-5», ми використали ті п'ять соціальних груп, які можна виокремити за зазначеними вище критеріальними рівнями (див. табл. 4). Додатковим аспектом порівняння є також розподіли за окремими індикаторами методики. Далі ми не наводимо окремо до кожної таблиці результати застосування критерію незалежності χ^2 , оскільки в усіх випадках $p < 0,001$.

Таблиця 4

Розподіл загальних установок щодо держави загального добробуту в Україні відповідно до індикаторів «GSR-5»: до та після війни

Установка щодо держави	Розмір групи, %	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Виразно негативна	44,3	4,4
Помірно негативна	11,5	14,0
Проміжна	37,6	18,7
Помірно позитивна	3,7	29,2
Виразно позитивна	2,9	33,6

Як ми бачимо, до війни установки негативного характеру значно переважали позитивні. Перших дотримувалася абсолютна більшість опитаних. Після початку війни відбулися кардинальні зміни — абсолютна більшість опитаних вже дотримувалася установок позитивного характеру, незважаючи на ту складну ситуацію, в якій опинилася Україна. Інтерпретацію цього, на перший погляд, парадоксального факту ми дамо нижче.

1 Більш докладно див.: [ДОСЛІДЖЕННЯ, 2022].

Очікувано, що розподіли за окремими індикаторам також здебільшого продемонстрували доволі значні зміни. Суттєво змінилися оцінки ефективності центральних органів влади (див. табл. 5). Якщо до війни відносна більшість респондентів вважали, що центральні органи влади майже не справляються зі своїми обов'язками, й майже стільки ж говорили про їхні часткові успіхи, то станом на травень 2022 року абсолютна більшість із них давали діям влади найвищу оцінку, а кількість тих, хто говорить про часткові успіхи, майже не змінилась.

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання «Як Ви оцінюєте ефективність української держави на цьому етапі?»: до та під час війни

Варіанти відповіді	Опитування	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Центральні органи влади майже не справляються зі своїми обов'язками	44,2	3,8
Центральні органи влади частково справляються зі своїми обов'язками	40,3	39,3
Центральні органи влади справляються майже зі всіма своїми обов'язками	5,2	53,7
Важко відповісти	10,3	3,1

Ще більш відчутні зміни відбулися у громадській думці з приводу майбутнього України (див. табл. 6). До війни модальною позицією була думка про те, що ситуація залишиться тією самою. Також значна частина опитуваних вважали, що ситуація, найімовірніше, погіршиться. Після російського вторгнення три чверті опитаних, навпаки, сказали, що ситуація стане кращою.

Таблиця 6

Розподіл відповідей на запитання «Що ви думаєте про майбутнє України?»: до та під час війни

Варіанти відповіді	Опитування	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Скоріше за все, ситуація буде погіршуватися	35,0	6,8
Ситуація не буде погіршуватись, але навряд чи покращиться	38,0	13,3
Скоріше за все, ситуація буде покращуватися	13,2	76,1
Важко відповісти	13,8	3,7

Не такі відчутні зміни відбулися щодо оцінок умов життя в Україні (див. табл. 7). Головна зміна стосується того, що абсолютна більшість оцінок змістилася від негативного спектру (загалом погані умови) до проміжного (загалом задовільні умови). Кількість позитивних оцінок зросла, але несуттєво.

Таблиця 7

Розподіл відповідей на запитання «Якими, на Ваш погляд, є умови життя в Україні для більшості населення?»: до та під час війни

Варіанти відповіді	Опитування	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Загалом погані	52,8	27,5
Загалом задовільні	34,4	59,3
Загалом гарні	4,2	8,8
Важко відповісти	8,7	4,3

Ще менші зміни, але також позитивного характеру відбулися у громадській думці щодо балансу невдач та досягнень в історії сучасної України (див. табл. 8). Якщо до війни абсолютна більшість опитаних вважала, що переважали невдачі, то після її початку відносна більшість схилилася до думки, що невдачі та досягнення врівноважуються.

Таблиця 8

Розподіл відповідей на запитання «Що Ви скажете про досягнення та невдачі України, починаючи з 1991 року і до сьогоднішнього дня?»: до та під час війни

Варіанти відповіді	Опитування	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Переважали невдачі	52,8	29,9
Невдачі й досягнення компенсували одні одних	34,4	43,8
Переважали досягнення	4,2	17,7
Важко відповісти	8,7	8,7

Нарешті, найменших і, напевне, непринципових змін зазнали оцінки задоволеності тими подіями, що на момент опитування відбувалися у країні (див. табл. 9). Хоча навіть в цьому аспекті спостерігаються невеликі позитивні зміни. Так, дещо зменшилась кількість незадоволених подіями й тих, хто наскільки задоволений, настільки й незадоволений ними. Відповідно, майже на 10% зросла кількість респондентів, що виказали задоволеність подіями.

Таблиця 9

Розподіл відповідей на запитання «Якою мірою Ви задоволені подіями, які відбуваються в нашій країні зараз?»: до та під час війни

Варіанти відповіді	Опитування	
	Листопад 2021(ІС НАНУ)	Травень 2022(СГ Рейтинг)
Скоріше незадоволений(-на)	52,1	50,8
Наскільки задоволений(-а), настільки й незадоволений(-а)	34,7	25,7
Скоріше задоволений(-а)	6,9	16,7
Важко відповісти	6,2	6,9

Хоча ці зміни логічно впливають із загального розподілу агрегованих основних установок щодо держави загального добробуту, за змістом вони можуть викликати питання й навіть подив. Попри те, на нашу думку, вони цілком піддаються змістовній інтерпретації, яку ми наведемо далі.

Конструктна валідність. Для перевірки конструктної валідності використано ряд показників економічного, політичного, соціального та особистісного характеру (див. табл. 10). Найтісніші зв'язки ($0,42 < r < 0,51$) фіксуються з оцінкою поточної економічної ситуації, оцінкою Президента України та довірою до нього, довірою до Верховної Ради та уряду України, а також загальною задоволеністю життям. Дещо слабшими є зв'язки ($0,30 < r < 0,39$) з довірою до судів, самооцінкою соціального статусу, соціальним самопочуттям та оцінкою матеріального рівня життя сім'ї. Ще меншою щільністю характеризуються зв'язки ($0,21 < r < 0,29$) з рівнем аномії, довірою до поліції, прокуратури та місцевих органів влади, локусом контролю (інтернальність vs екстернальність), задоволеністю життям у населеному пункті та самооцінкою стану здоров'я. Найслабші зв'язки ($0,09 < r < 0,12$) зафіксовані з рівнем цинізму та показниками шкали брехні.

Тут важливо звернути окрему увагу на зв'язок з показниками шкали брехні, який є доволі слабким. Він свідчить про низьку залежність відповідей на індикатори «GSR-5» від бажання респондентів давати соціально схвальні відповіді.

Таблиця 10

**Зв'язок значень латентної змінної «GSR-5» із контрольними показниками
($r, p < 0,01$)**

Контрольні показники	r
Оцінка поточної економічної ситуації (11-бальна шкала)	0,49
Оцінка В. Зеленського на посаді Президента України (10-бальна шкала)	0,51
Рівень аномії (адитивне значення від 0 до 18)	-0,26
Рівень цинізму (адитивне значення від 0 до 14)	-0,12
Довіра поліції (5-бальна шкала)	0,26
Довіра до прокуратури (5-бальна шкала)	0,29
Довіра до судів (5-бальна шкала)	0,30
Довіра до Президента (5-бальна шкала)	0,46
Довіра до Верховної Ради (5-бальна шкала)	0,42
Довіра до Уряду (5-бальна шкала)	0,42
Довіра до місцевих органів влади (5-бальна шкала)	0,29
Самооцінка соціального статусу (7-бальна шкала)	0,39
Локус контролю (5-бальна шкала)	0,21
Загальна задоволеність життям (5-бальна шкала)	0,42
Задоволеність життям у населеному пункті (5-бальна шкала)	0,29
Соціальне самопочуття (адитивне значення від 20 до 60)	0,31
Самооцінка стану здоров'я (5-бальна шкала)	0,23
Оцінка матеріального рівня життя сім'ї (11-бальна шкала)	0,36
Шкала брехні ММРІ (адитивне значення від 0 до 15)	0,09

На окрему увагу заслуговують індикатори соціологічного тесту ПСС-20, оскільки вони різною мірою пов'язані зі значеннями «GSR-5». З огляду на це були відібрані ті індикатори, які роблять найсуттєвіший внесок у зв'язок між двома методиками (див. табл. 11). Як можна побачити, в контексті соціального самопочуття, загальні установки щодо держави формуються на базі широкого спектру оцінок: 1) інституційної ефективності та гарантій (необхідна медична допомога, робота, що підходить, юридична допомога для захисту своїх прав та інтересів); 2) узгодженості особистого потенціалу з актуальною ситуацією (уміння жити в нових умовах, упевненість у своїх силах, здоров'я); 3) доступності рекреаційних благ (повноцінне дозвілля, можливість повноцінно проводити відпустку, можливість харчуватися відповідно до своїх смаків).

Таблиця 11

**Зв'язок значень латентної змінної «GSR -5» з окремими індикаторами ПСС-20
($r, p < 0,01$)**

Індикатори ПСС-20:	r
Необхідної медичної допомоги	0,27
Вміння жити в нових суспільних умовах	0,24
Роботи, що підходить	0,24
Повноцінного дозвілля	0,24
Можливості повноцінно проводити відпустку	0,22
Можливості харчуватися відповідно до своїх смаків	0,22
Упевненості у своїх силах	0,21
Юридичної допомоги для захисту своїх прав та інтересів	0,21

Обговорення

Результати факторної валідазації. Ґрунтовні результати, отримані в різних дослідженнях, дають усі підстави розглядати загальні установки щодо держави загального добробуту як стійку внутрішню властивість, котра, на нашу думку, формується у респондентів у результаті їхніх спостережень та оцінок ефективності функціонування держави.

Ця внутрішня властивість є формою домінуючого дискурсу, що може поступово змінюватися або еволюційним шляхом, або ж раптово, внаслідок істотних соціальних потрясінь. Фаза соціального розвитку, що існувала до початку війни у 2022 році, характеризувалася суттєвою стабільністю, тому в усіх дослідженнях у 2020 та 2021 роках ми спостерігали, по суті, одну й ту саму модальну ситуацію — вагоме переважання негативних оцінок, що цілком узгоджувалося з існуванням в українському суспільстві дотичних негативних феноменів (низька інституційна довіра, міжособистісна політико-психологічна напруженість, аномія тощо). Але після початку війни, а відтак внаслідок значних змін у структурі соціальної дійсності, було зафіксовано суттєву зміну вказаного домінуючого дискурсу.

Поряд із тим, незважаючи на однофакторну структуру установок щодо держави загального добробуту, вони являють собою комплексне гетерогенне утворення. Ця особливість робить бажаним змістовний аналіз соціальних спільностей із використанням «GSR-5» як на рівні агрегованих показників, так і на рівні його окремих індикаторів.

Результати критеріальної валідизації. Головне питання, яке виникло в рамках критеріальної валідизації, стосується тих значних позитивних змін, котрі відбулися у відповідях після початку війни. Ми бачимо два взаємодоповняльні пояснення цього феномену.

По-перше, критерії оцінювання, використовувані до та під час війни, є відмінними. Для прикладу візьмемо доволі неочевидні зміни у результатах відповідей на запитання про те, якими є умови життя для більшості населення України. За цим показником стало значно більше відповідей, що умови є загалом задовільними, а також менше відповідей про те, що вони є загалом поганими. Справді, в умовах війни вже відсутність безпосередніх військових дій у місці проживання є суттєвою підставою для оцінки умов життя принаймні на рівні задовільних.

По-друге¹, відбулося переосмислення ролі української держави у житті її громадян. До цього у жителів України було стабільно скептичне, якщо не негативне ставлення до ефективності держави загалом. Але після початку війни відбулося усвідомлення, що втрата державності позбавить жителів України багатьох важливих благ, що існують у демократичних суспільствах.

З огляду на ці два пояснення подив мають викликати не поточні позитивні оцінки в умовах війни, а ті негативні оцінки, які фіксувалися у мирний час.

Результати конструктивної валідизації. Враховуючи факт спрямованості «GSR-5» на вимірювання явища, яке характерне для макrorівня соціальної взаємодії, цілком логічним є найтісніший зв'язок її значень з оцінками поточної економічної ситуації та успішності діяльності Президента.

Загалом ця закономірність проявляє себе і стосовно інших показників: за вищого рівня соціальної взаємодії, до якого можна віднести той чи той індикатор, спостерігаються більш сильні зв'язки, а чим ближче показник до індивідуальних характеристик, тим слабшим є зв'язок. Як приклад можна навести іншу фундаментальну характеристику суспільства — рівень цинізму в ньому. Оскільки цей показник характеризує «узагальненого іншого» на рівні повсякденної взаємодії, відповідний зв'язок є доволі слабким.

Схожа ситуація спостерігається і з показниками ПСС-20. Незважаючи на свою комплексність, агрегований показник цього тесту не досягає найвищих (порівняно з іншими показниками) значень конструктивної валідизації. Передусім це зумовлено тим, що соціальне самопочуття в такому випадку оцінюється з індивідуальної перспективи достатності різних соціальних благ.

На рівні окремих індикаторів ПСС-20 проявляють себе ті з них, котрі є найважливішими точками поєднання (станом до війни) широкого соціального контексту ефективності держави з індивідуальними соціальними потребами,

1 Цю думку висловив доктор філософських наук Євген Головаха.

задоволеність яких може (ця гіпотеза потребує докладнішої перевірки) здійснювати важливий внесок у формування загальних установок щодо держави загального добробуту.

Висновки

Соціологічний тест «GSR-5» характеризується високими показниками факторної, критеріальної та конструктивної валідності. Це, разом з його компактним розміром, робить тест придатним для використання в масових опитуваннях різними методами (F2F, CATI, CAWI). Останнє було підтверджено завдяки використанню інструменту в усіх зазначених видах досліджень.

«GSR-5» також продемонстрував значний потенціал у фіксації діахронних змін громадської думки, які відбуваються через соціальні зрушення загальнонаціонального масштабу. З огляду на це ми припускаємо, що методика може бути використана також для крос-національних порівнянь.

Враховуючи фундаментальний характер загальних установок щодо держави загального добробуту для демократичних суспільств, результати застосування соціологічного тесту «GSR-5» можуть бути покладені в підґрунтя типологічного аналізу сучасних демократичних суспільств. Відштовхуючись від отриманих у пропонованій праці результатів, для побудови ортогональної проєкції в якості другого параметра відповідної типології доцільно використати результати застосування шкали цинізму із Мінесотського багатозадачного опитувальника особистості. В такому разі один параметр буде фіксувати ставлення респондентів до власної держави, а другий — до людей, котрі формують відповідне суспільство. Цю ідею ми розглядаємо як наступне дослідницьке завдання, пов'язане із застосуванням «GSR-5».

Додаток 1

Соціологічний тест «GSR-5»

Як Ви оцінюєте ефективність української держави на цьому етапі?

1. Центральні органи влади майже не справляються зі своїми обов'язками
2. Центральні органи влади частково справляються зі своїми обов'язками
3. Центральні органи влади справляються майже зі всіма своїми обов'язками
4. Важко відповісти

Що ви думаєте про майбутнє України?

1. Скоріше за все, ситуація буде погіршуватися
2. Ситуація не буде погіршуватися, але навряд чи й покращиться
3. Скоріше за все, ситуація буде покращуватися
4. Важко відповісти

Якими, на Ваш погляд, є умови життя в Україні для більшості населення?

1. Загалом погані
2. Загалом задовільні
3. Загалом гарні
4. Важко відповісти

Що Ви скажете про досягнення та невдачі України починаючи з 1991 року і до сьогоднішнього дня?

1. Переважали невдачі
2. Невдачі й досягнення компенсували одне одного
3. Переважали досягнення
4. Важко відповісти

Якою мірою Ви задоволені подіями, які відбуваються в нашій країні зараз?

1. Скоріше незадоволений(-на)
2. Наскільки задоволений(-а), настільки й незадоволений(-а)
3. Скоріше задоволений(-а)
4. Важко відповісти.

Джерела

Головаха, Е. (ред.), Костенко, Н. (ред.), Макеєв, С. (ред.). (2014). *Общество без доверия*. Киев: Институт социологии НАН Украины.

Дембіцький, С. (2019). *Політична культура українського суспільства: тенденції розвитку в умовах новітніх викликів*. Київ: Інститут соціології НАН Україна.

Дембіцький, С. (2019). *Розробка соціологічних тестів: методологія і практики її застосування*. Київ: Інститут соціології НАН України.

Дембіцький, С. (2020). Цивілізаційна суб'єктність України з точки зору соціетальних цінностей: стан масової свідомості. В: *Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності* (сс. 195–207). Київ: Ніка-Центр.

Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів (2002). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text>

ДОСЛІДЖЕННЯ (2022). Отримано з: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/>

Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я (1993). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

Закон України Про соціальні послуги (2019). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Конституція України (1996). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (1998). Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Симончук, О., Макеєв, С. (2020). Актуальна соціально-класова структура України як чинник цивілізаційної суб'єктності: порівняльна перспектива. В: *Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності* (сс. 208–220). Київ: Ніка-Центр.

Симончук, О. (2019). *Соціальні класи в сучасних суспільствах: евристичний потенціал класового аналізу*. Київ: Інститут соціології НАН України.

Филлипп, Л., Йоргенсен, М.В. (2008). *Дискурс-анализ. Теория и метод*. Харьков: Гуманитарный центр.

Andress, H.J., Heien, T. (2001). Four worlds of welfare state attitudes? A comparison of Germany, Norway, and the United States. *European Sociological Review*, 17 (4), 337–356.

Andress, H.J., Heien, T. (2001). Four worlds of welfare state attitudes? A comparison of Germany, Norway, and the United States. *European Sociological Review*, 17 (4), 337–356.

Bean, C., Papadakis, E. (1998). A comparison of mass attitudes towards the welfare state in different institutional regimes, 1985–1990. *International Journal of Public Opinion Research*, 10 (3), 211–236.

Eger, M.A., Breznau, N. (2017). Immigration and the welfare state: A cross-regional analysis of European welfare attitudes. *International Journal of Comparative Sociology*, 58 (5), 440–463.

- Ervasti, H., Andersen, J.G., Ringdal, K. (Eds.). (2012). *The future of the welfare state: Social policy attitudes and social capital in Europe*. S.l.: Edward Elgar Publishing.
- Esping-Andersen, G. (2006). Three Worlds of Welfare Capitalism. *The welfare state reader*, 434–454.
- Goerres, A., Prinzen, K. (2012). Can we improve the measurement of attitudes towards the welfare state? A constructive critique of survey instruments with evidence from focus groups. *Social Indicators Research*, 109 (3), 515–534.
- Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy*, 30 (4), 452–466.
- Hasenfeld, Y., Rafferty, J.A. (1989). The determinants of public attitudes toward the welfare state. *Social Forces*, 67 (4), 1027–1048.
- Heywood, A. (2017). *Political ideologies: An introduction*. London: Macmillan International Higher Education.
- Hjerm, M., Schnabel, A. (2012). How much heterogeneity can the welfare state endure? The influence of heterogeneity on attitudes to the welfare state. *Nations and Nationalism*, 18 (2), 346–369.
- Introduction. Ervasti, H., Andersen, J. G., & Ringdal, K. (Eds.) (2012). *The future of the welfare state: Social policy attitudes and social capital in Europe*. S.l.: Edward Elgar Publishing.
- Jary, D., Jary, J. (1991). *HarperCollins dictionary of sociology*. S. l.: HarperPerennial.
- Kumlin, S. (2007). The welfare state: Values, policy preferences, and performance evaluations. In: *The Oxford handbook of political behavior*. (S.l.???)
- Naumann, E., Buss, C., Bähr, J. (2016). How unemployment experience affects support for the welfare state: a real panel approach. *European Sociological Review*, 32 (1), 81–92.
- Roosma, F., Gelissen, J., Van Oorschot, W. (2013). The multidimensionality of welfare state attitudes: A European cross-national study. *Social indicators research*, 113 (1), 235–255.
- Roosma, F., Van Oorschot, W., Gelissen, J. (2014). The preferred role and perceived performance of the welfare state: European welfare attitudes from a multidimensional perspective. *Social science research*, 44, 200–210.
- Taylor-Gooby, P., Chung, H., Leruth, B. (2018). The contribution of deliberative forums to studying welfare state attitudes: A United Kingdom study. *Social Policy & Administration*, 52 (4), 914–927.
- Zimmermann, K., Heuer, J.O., Mau, S. (2018). Changing preferences towards redistribution: How deliberation shapes welfare attitudes. *Social Policy & Administration*, 52 (5), 969–982.

Отримано 10.08.2022

References

- Golovakha, Ye., Kostenko, N., Makeev, S. (Eds.) (2014). [In Russian]. *Society without trust*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [=Головаха 2014]
- Dembitskyi, S. (2019). [In Ukrainian]. *Political Culture of Ukrainian Society: Tendencies of Development in Terms of New Challenges*. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [=Дембіцький 2019]
- Dembitskyi, S. (2019). [In Ukrainian]. *Development of sociological tests: methodology and practical applications*. Kyiv: Institute of Sociology, the National Academy of Sciences of Ukraine. [=Дембіцький 2019]
- Dembitskyi, S. (2020). [In Ukrainian]. The civilizational subjectivity of Ukraine from the point of view of societal values: the state of mass consciousness. In: *Ukraine as a civilizational subject of history and modernity* (pp. 195–207). Kyiv: Nika Tsent. [=Дембіцький 2020]
- State classifier of social standards and regulations* (2002). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text>
- RESEARCH (2022). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/>
- Law of Ukraine Basics of the legislation of Ukraine on health care* (1993). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

Law of Ukraine On Social Services (2019). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Constitution of Ukraine (1996). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Fundamentals of the legislation of Ukraine on mandatory state social insurance (1998). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text>

Simonchuk, O., Makeev, S. (2020). [In Ukrainian]. The current social-class structure of Ukraine as a factor of civilizational subjectivity: a comparative perspective. In: *Ukraine as a civilizational subject of history and modernity* (pp. 208–220). Kyiv: Nika Tsentr. [=Симончук 2020]

Simonchuk, O. (2019). *Social classes in modern societies: the heuristic potential of class analysis*. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine. [=Симончук 2019]

Phillips, L., Jorgensen, M.W. (2008). [In Russian]. Discourse Analysis as Theory and Method. Kharkiv: Humanitarian Center. [=Филлипс 2019]

Andress, H.J., Heien, T. (2001). Four worlds of welfare state attitudes? A comparison of Germany, Norway, and the United States. *European Sociological Review*, 17 (4), 337–356.

Andress, H.J., Heien, T. (2001). Four worlds of welfare state attitudes? A comparison of Germany, Norway, and the United States. *European Sociological Review*, 17 (4), 337–356.

Bean, C., Papadakis, E. (1998). A comparison of mass attitudes towards the welfare state in different institutional regimes, 1985–1990. *International Journal of Public Opinion Research*, 10 (3), 211–236.

Eger, M.A., Breznau, N. (2017). Immigration and the welfare state: A cross-regional analysis of European welfare attitudes. *International Journal of Comparative Sociology*, 58 (5), 440–463.

Ervasti, H., Andersen, J.G., Ringdal, K. (Eds.). (2012). *The future of the welfare state: Social policy attitudes and social capital in Europe*. S.l.: Edward Elgar Publishing.

Esping-Andersen, G. (2006). Three Worlds of Welfare Capitalism. *The welfare state reader*, 434–454.

Goerres, A., Prinzen, K. (2012). Can we improve the measurement of attitudes towards the welfare state? A constructive critique of survey instruments with evidence from focus groups. *Social Indicators Research*, 109 (3), 515–534.

Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy*, 30 (4), 452–466.

Hasenfeld, Y., Rafferty, J.A. (1989). The determinants of public attitudes toward the welfare state. *Social Forces*, 67 (4), 1027–1048.

Heywood, A. (2017). *Political ideologies: An introduction*. London: Macmillan International Higher Education.

Hjerm, M., Schnabel, A. (2012). How much heterogeneity can the welfare state endure? The influence of heterogeneity on attitudes to the welfare state. *Nations and Nationalism*, 18 (2), 346–369.

Introduction. Ervasti, H., Andersen, J.G., Ringdal, K. (Eds.) (2012). *The future of the welfare state: Social policy attitudes and social capital in Europe*. S.l.: Edward Elgar Publishing.

Jary, D., Jary, J. (1991). *HarperCollins dictionary of sociology*. S.l.: HarperPerennial.

Kumlin, S. (2007). The welfare state: Values, policy preferences, and performance evaluations. In: *The Oxford handbook of political behavior*. S.l.

Naumann, E., Buss, C., Bähr, J. (2016). How unemployment experience affects support for the welfare state: a real panel approach. *European Sociological Review*, 32 (1), 81–92.

Roosma, F., Gelissen, J., Van Oorschot, W. (2013). The multidimensionality of welfare state attitudes: A European cross-national study. *Social indicators research*, 113 (1), 235–255.

Roosma, F., Van Oorschot, W., Gelissen, J. (2014). The preferred role and perceived performance of the welfare state: European welfare attitudes from a multidimensional perspective. *Social science research*, 44, 200–210.

Taylor-Gooby, P., Chung, H., Leruth, B. (2018). The contribution of deliberative forums to studying welfare state attitudes: A United Kingdom study. *Social Policy & Administration*, 52 (4), 914–927.

Zimmermann, K., Heuer, J. O., Mau, S. (2018). Changing preferences towards redistribution: How deliberation shapes welfare attitudes. *Social Policy & Administration*, 52 (5), 969–982.

Received 10.08.2022

СЕРГІЙ ДЕМБИЦЬКИЙ

Загальні установки щодо держави загального добробуту: концепт та особливості вимірювання

Статтю присвячено результатам розроблення соціологічного тесту «GSR-5», призначеного для вимірювання загальних установок щодо держави загального добробуту.

Проведено теоретичний аналіз вимірювання установок щодо держави загального добробуту в сучасних західних суспільствах. Зроблено висновок про те, що всю сукупність відповідних досліджень можна розподілити на дві категорії — апріорну (перехід від концепції до наявних вимірювань) та апостеріорну (фокусування на досвіді емпіричних досліджень). При цьому виявлено недостатню увагу до загальних установок щодо держави (як фонового, чи стереотипного ставлення).

Запропоновано соціологічний тест, ґрунтований на п'яти індикаторах щодо держави: оцінці ефективності, оцінці майбутнього, оцінці умов життя, оцінці історичних досягнень та оцінці поточних подій.

З метою подальшої емпіричної валідизації методу було включено в чотири широкомасштабні крос-секційні дослідження з використанням різних методів (CAWI, F2F, самозаповнення, CATI). На підставі отриманих результатів перевірено факторну, критеріальну та конструктивну валідність тесту.

Для категоризації установок респондентів, виходячи з їхніх індивідуальних відповідей, використано підхід ідеальних типів. У результаті виокремлено 5 соціальних груп під кутом зору їхнього ставлення до власної держави: виразно негативну, помірно негативну, проміжну, помірно позитивну та виразно позитивну.

Загалом на підставі проведеного аналізу зроблено висновок про можливість використання методики «GSR-5» у соціологічних дослідженнях.

Ключові слова: *установки щодо держави загального добробуту, соціологічний тест, валідизація*

СЕРГЕЙ ДЕМБИЦЬКИЙ

Общие установки в отношении государства всеобщего благосостояния: концепт и особенности измерения

Статья посвящена результатам разработки социологического теста «GSR-5», предназначенного для измерения общих установок в отношении государства всеобщего благосостояния.

Проведен теоретический анализ измерения установок в отношении государства всеобщего благосостояния в современных западных обществах. Сделан вывод о том, что всю совокупность соответствующих исследований можно разделить на две категории — апріорную (переход от концепции к имеющимся измерениям) и апостеріорную (фокусирование на имеющемся опыте эмпирических исследований). При этом обнаружено недостаточное внимание к общим установкам в отношении государства (как фоновому, или стереотипному отношению).

Предложен социологический тест, основывающийся на пяти индикаторах в отношении государства: оценке эффективности, оценке будущего, оценке условий жизни, оценке исторических достижений и оценке текущих событий.

С целью дальнейшей эмпирической валидизации методика была включена в четыре широко-масштабных кросс-секционных исследований с использованием различных методов (CAWI, F2F, самозаполнение, CATI). На основании полученных результатов проверены факторная, критериальная и конструктивная валидность теста.

Для категоризации установок респондентов на основании их индивидуальных ответов использован подход идеальных типов. В результате выделено 5 социальных групп с точки зрения их отношения к собственному государству: выразительно негативную, умеренно негативную, промежуточную, умеренно позитивную и выразительно позитивную.

В целом на основании проведенного анализа сделан вывод про возможность использования методики «GSR-5» в социологических исследованиях.

Ключевые слова: установки в отношении государства всеобщего благосостояния, социологический тест, валидизация

SERHII DEMBITSKYI

General attitudes towards the welfare state: the concept and features of measurement

The article is devoted to the results of the development of a sociological test «GSR-5», designed to measure general attitudes towards the welfare state.

A theoretical analysis of the measurement of attitudes towards the welfare state in modern Western societies has been carried out. It is concluded that the entire set of relevant studies can be divided into two categories — a priori (transition from the concept to existing measurements) and a posteriori (focusing on the existing experience of empirical research). At the same time, insufficient attention was revealed to general attitudes towards the state (as a background or stereotypical attitude).

The sociological test is proposed based on five indicators in relation to the state: assessment of effectiveness, assessment of the future, assessment of living conditions, assessment of historical achievements and assessment of current events.

For the purpose of further empirical validation, the sociological test was included in four large-scale cross-sectional studies using different methods (CAWI, F2F, self-completion, CATI). Based on the obtained results, the factor, criterion and construct validity of the test was checked.

The ideal types approach was used to categorize respondents' attitudes based on their individual responses. As a result, 5 social groups were identified in terms of their attitude to their own state: expressively negative, moderately negative, intermediate, moderately positive and expressively positive. In general, based on the analysis, a conclusion was made about the possibility of using the sociological test «GSR-5» in sociological research.

Keywords: attitudes towards the welfare state, sociological test, validation